

Recerca

Innovació social
i educació 0-3 anys.

/04

Barcelona, abril de 2019

Autor/a:
Nicolás Barbieri

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

IGOP
Institut de
Govern i
Polítiques
Públiques

Edifici MRA 1ª planta
Campus UAB
08193 Bellaterra
+34 93 586 88 14

<http://igop.uab.cat>

igop@uab.cat

Projecte realitzat amb el suport de RecerCaixa, un programa impulsat per l'Obra Social "la Caixa" amb la col·laboració de l'ACUP

---

recerCaixa
Avancem amb la ciència_

ACUP
Obra Social "la Caixa"

Per citar aquest document:

Barbieri, Nicolás. 2019. "Innovació social i educació 0-3 anys", Barcelona: IGOP (Projecte RecerCaixa "Edu 0-3").

L'**equip investigador** del projecte està format per membres de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), de la Universitat de Barcelona (UB), de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), i de Knowledge Sharing Network (KSNET).

Investigadora principal:

- Raquel Gallego Calderón (IGOP-UAB).

Equip de recerca:

- Nicolás Barbieri (UAB)
- Jaume Blasco (Analista independent)
- Cristina de Gispert (UB)
- Sheila González (UAB)
- Paula Salinas (KSNET)
- Enric Saurí (UOC)
- Maria Teresa Vilalta (UB)

Comissió d'assessorament:

Institut Municipal de la Infància i l'Adolescència (Maria Truñó); Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ricard Gomà); Consorci d'Educació de Barcelona (Maribel Jiménez); Institut Municipal d'Educació de Barcelona (Teresa Salvadó); Xavier Bonal (Professor del Departament de Sociologia, UAB); Margarita León (Professora del Dept. Ciència Política i Dret Públic i investigadora de l'IGOP, UAB).

Gestor:

- Nacho Ruiz (IGOP-UAB)

SUMARI

1. Introducció	4
1.1 El concepte d'innovació social: què és i quins factors expliquen el seu desenvolupament	4
1.2 Innovació social i polítiques públiques: oxímoron o pleonasme?.....	6
1.3 Dimensions per a l'anàlisi de la innovació social	7
1.4 Educació 0-3: el context	8
1.5 Innovació social i educació 0-3: potencials i dilemes clau.....	9
1.6 Algunes experiències alternatives d'educació 0-3	10
2. Bibliografia	13

Innovació social i educació 0-3 anys

1. Introducció

Aquest apartat del marc teòric aborda dues qüestions. En primer lloc, la introducció i discussió del concepte d'innovació social. Presentarem i justificarem quina definició adoptem per aquest estudi. En segon lloc, vincularem el debat sobre la innovació social a les experiències d'educació 0-3 anys que es plantegen com alternatives a l'escola bressol pública i privada.

1.1 El concepte d'innovació social: què és i quins factors expliquen el seu desenvolupament

La idea d'innovació social ha proliferat en l'àmbit de l'acció política així com en la recerca acadèmica, alhora que es tornava un concepte ambigu i associat a experiències molt diverses. Innovació de base tecnològica, innovació institucional i de polítiques públiques, innovació econòmica i d'emprenedoria, etc.

Entre la profusa literatura que s'ha acumulat en els darrers anys, existeix un cert consens en definir la innovació social com els processos socials que pretenen donar resposta a problemes i demandes socials, millorant les solucions existents (Subirats i Garcia-Bernardos 2015). Però més enllà del consens entorn a aquesta definició, existeix un ampli debat sobre el significat de la innovació social.

Com expliquen Brugué i Martínez (2018), la Comissió Europea ha adoptat una idea on la innovació social es defineix com “noves idees, productes, serveis o models que satisfan les necessitats socials (amb més eficàcia que les alternatives) i que a la vegada generen noves relacions socials o col·laboracions” (EuropeanCommission 2010: 9). Entre els exemples d'innovació social, la Comissió menciona els plans de prevenció en salut dirigits a la comunitat, les xarxes socials de veïns que ajuden a persones grans que viuen soles o els projectes de banca ètica. Així doncs, una de les visions més consolidades vincula la innovació social a aparents beneficis tant socials com

econòmics. És a dir, la innovació social contribuiria, segons aquesta definició, tant al desenvolupament comunitari i la creació d'alternatives al binomi Estat-Mercat com a la competitivitat i la creació de nous llocs de treball (Brugué i Martínez 2018).

Per la seva banda, existeix un altre tipus de definició de la innovació social, que posa èmfasi en els processos de transformació social vinculats a contextos territorials específics. Per aquesta corrent, la innovació social es defineix com un procés de transformació social, on la mobilització de forces socials i institucionals aconseguix millorar la satisfacció de necessitats humanes, a partir del protagonisme i l'apoderament de grups prèviament silenciatos o exclosos (González *et al.* 2010, Moulaert 2013, Subirats i Garcia-Bernardos 2015). En aquest sentit, si bé el protagonisme de la innovació social és de la ciutadania, això no exclou que algunes de les pràctiques puguin ser impulsades (o recolzades) per les institucions públiques.

Per últim, el projecte de recerca *Barris i crisi* (Blanco i Nel-lo 2018), desenvolupat recentment a Catalunya, defineix la innovació social com:

- a) Un procés de base social que busca satisfer necessitats col·lectives diverses (energia, alimentació, treball, etc.)
- b) Pràctiques basades en la cooperació horitzontal entre diferents segments socials (col·lectius, emprenedors, comunitats) amb l'objectiu de satisfer necessitats compartides
- c) Pràctiques amb vocació apoderadora, és a dir, busquen crear espais autònoms no subordinats a l'esfera públic-estatal o privat-mercantil, però sense negar relacions amb aquests agents en el territori.
- d) Desenvolupen formes alternatives de consum, de producció i de relacions entre les persones i el seu entorn.

En el marc d'aquesta corrent que emfatitza la dimensió territorial de la innovació social, existeix un debat entre dues tesis. La primera afirma que la innovació social sorgeix amb més probabilitat en aquells contextos amb més necessitats (perifèrics, desfavorits), com a reacció a la concentració de factors d'exclusió (Moulaert 2010). La segona tesi defensa que la innovació social es produeix allí on existeixen més capacitats, sobretot per a l'acció col·lectiva (temps, capital social i cultural). El projecte de recerca *Barris i*

crisi va demostrar que a Catalunya, i particularment a Barcelona, la concentració de pràctiques socialment innovadores no es produeix necessàriament en els barris més desfavorits (ni tampoc en els més rics), sinó en aquells amb més vitalitat cultural i densitat d'organitzacions socials i comunitàries (Blanco *et al.* 2016). Tanmateix, la capacitat d'organització col·lectiva també està present en les àrees amb més privacions. Aquí, la col·laboració sostinguda entre actors públics i comunitaris és un factor clau a l'hora d'explicar les respostes a les necessitats socials i a les conseqüències de la darrera crisi econòmica (Blanco i Nel·lo 2018, Barbieret *al.* 2018). Aquesta reflexió ens porta a analitzar la relació entre innovació social i polítiques públiques.

1.2 Innovació social i polítiques públiques: oxímoron o pleonasme?

Definir la innovació social és definir alhora quin tipus de vinculació s'estableix entre les institucions públiques, privades i comunitàries per donar resposta als problemes públics (Brugué i Martínez 2018). Per això és clau discutir el paper de les polítiques públiques en relació a la innovació social.

La literatura en aquest àmbit identifica dos riscos en la relació innovació social-institucions públiques: la desresponsabilització de determinats governs i la reproducció de desigualtats socials. D'una banda, la innovació social pot derivar en el que s'ha anomenat "subsidiarietat passiva" (Oosterlynck *et al.* 2013): impulsar la innovació social pot comportar la desresponsabilització dels governs (sobretot estatals) i la transferència de responsabilitats (però no de poder) a la ciutadania. En aquest sentit, també cal fer referència a les dificultats que els processos d'innovació social han demostrat per escalar les seves respostes, més enllà d'un àmbit micro-local (Swyngedouw 2009).

D'altra banda, l'impuls de la innovació social pot derivar en la reproducció de l'*statu quo* i les desigualtats socials. La innovació social pot ajudar a reproduir el marc institucional que busca transformar, reincidint en la exclusió d'actors que no han estat inclosos en la presa de decisions públiques (Brugué i Martínez 2018). A més, si la innovació social no sempre es desenvolupa allí on trobem més necessitats (sinó també on es concentren més capacitats), desenvolupar polítiques públiques sense tenir en compte aquest condicionant implica agreujar les desigualtats. Per exemple, determinats barris amb més capital social aprofitarien de forma diferencial les polítiques d'innovació social. En definitiva, impulsar polítiques públiques que fomentin la innovació social, sense una

estratègia per donar resposta a problemes estructurals, implicaria també la reproducció de desigualtats.

Davant aquests dilemes, les experiències híbrides públic-comunitàries d'innovació social semblen un objecte de debat clau. El concepte de "*bottom-linked social innovation*" s'ha fet servir per parlar d'"experiències que promuevan la innovació social, aborden la satisfacció de las necesidades materiales y no materiales y contribuyan a una mejor redistribución de los recursos, combinando la acción de las administraciones públicas con las de los ciudadanos locales" (Eizaguirre et al., 2012, citat per Brugué i Martínez 2018). Aquesta perspectiva, probablement encara més desenvolupada en termes teòrics que empírics, implica fer compatible lògiques molt diverses: comunitàries i públiques, locals i supralocals, flexibles i reglamentades, espontànies i consolidades, autònomes i equitatives, etc. En qualsevol cas, aquests dilemes de la innovació social (i de les polítiques públiques) no són nous, sinó que ja han estat experimentats per processos amb característiques similars, com per exemple el camp de l'acció comunitària (Rebollo 2012, Rebollo i Morales 2013, Barbieri *et al.* 2018)

1.3 Dimensions per a l'anàlisi de la innovació social

Un dels temes clau que identifica la literatura sobre innovació social és el de les dimensions que cal tenir present a l'hora d'estudiar aquests processos. La recerca *Barris i crisi* va desenvolupar una aproximació per identificar i analitzar les experiències d'innovació social a Catalunya (Blanco i Nelo 2018, Brugué i Martínez 2018, Cruz i Martínez 2018, Barbieri *et al.* 2018). Aquests autors analitzen el *què*, *qui*, *on* i *amb qui* de la innovació social. Així doncs, l'objectiu i caràcter transformador de la innovació social depèn dels següents elements:

-El *què*: la innovació pot limitar-se a la generació d'un producte de mercat o també pot constituir un procés de cooperació i canvi social.

-El *qui*: les experiències d'innovació poden ser liderades només per una figura individual d'emprenedor o el protagonisme pot recaure en les pròpies comunitats afectades. Existeix la possibilitat que aquestes pràctiques puguin ser impulsades o recolzades per polítiques públiques.

-*L'on*: la innovació pot estar més o menys vinculada a les característiques socials de l'entorn on tenen lloc les experiències, així com a les necessitats específiques dels col·lectius socials que hi habiten.

-*Amb qui*: les pràctiques innovadores poden incorporar agents que prèviament no estaven plenament inclosos en la construcció i solució dels problemes públics.

Aquestes dimensions serien rellevants per a experiències d'innovació social en àmbits diversos (espai públic, habitatge, energia, etc.). Però la literatura sobre la innovació social no sempre ha tingut en compte les especificitats substantives. És a dir, la importància de considerar elements específics de l'àmbit temàtic o el sector de polítiques públiques en què es desenvolupa la innovació social, com per exemple salut, cultura o educació. Dediquem els propers apartats a aquesta qüestió, en concret a l'àmbit de l'educació 0-3.

1.4 Educació 0-3: el context

A nivell internacional, els governs aborden les necessitats vinculades amb la petita infància, amb una combinació de polítiques públiques: permisos de parentalitat remunerats i la regulació i promoció de pràctiques favorables a la conciliació a la feina; subsidis i deduccions fiscals a les famílies amb infants, que els facilita adquirir serveis de suport o cura; i la provisió o subvenció de serveis d'educació i/o cura a la primera infància en són els principals (Blasco, 2016). A Catalunya, el servei d'escola bressol, juntament amb la subvenció de places a escoles bressol privades, és el principal instrument d'atenció a la petita infància. Al marge d'això, hi ha una oferta fragmentària i/o poc regulada d'altres serveis, que abasta un percentatge petit de la població. No obstant això, noves iniciatives i alternatives a l'escola bressol estan prenent major força a la ciutat de Barcelona. Sigui per raons culturals o econòmiques, nous espais de criança (espais familiars, grups de criança, mares de dia...) apareixen per donar resposta a la voluntat de determinades famílies d'optar per una atenció a la petita infància al marge de l'escolarització. Tot i el creixent interès general per aquest tipus d'iniciatives (i del debat sobre les cures), la recerca sobre la seves implicacions en tant que innovacions socials i comunitàries és encara incipient, no només en el nostre context (Subirats i García-Bernardos 2015, Keller-Garganté 2017) sinó també a nivell internacional

(Brennan1998, Prentice 2006, Mahon i Jenson 2006, Rebick 2009, Gofen i Blomqvist 2014, Findlay 2015).

1.5 Innovació social i educació 0-3: potencials i dilemes clau

Les pràctiques educatives en la petita infància relacionades d'alguna manera amb la innovació social són molt diverses. Parlem, entre d'altres, d'experiències amb caràcter comunitari i participació directa de les mares i pares en la criança, projectes d'emprenedoria com ara les llars de criança o *mares de dia*, o també espais familiars promoguts per administracions públiques i entitats de tercer sector. Aquestes experiències presenten un significatiu potencial per construir alternatives als models tradicionals d'escolarització 0-3, encara que també importants reptes vinculats als debats que hem explicat prèviament. Identifiquem tres grans dilemes en aquest sentit.

En primer lloc, la innovació social pot afavorir la millora de les polítiques públiques en l'educació 0-3 (reforçant el paper de control que pot exercir la ciutadania). Alhora, també pot quedar vinculat al debilitament dels sistemes públics en aquest àmbit. Trobem un exemple en el sistema canadenc d'educació en la petita infància, que sense haver fet servir explícitament el concepte la innovació social, ha promogut la provisió de serveis per part del tercer sector i la implicació de les famílies (Prentice 2006). Aquest sistema, basat en la co-producció i participació comunitària, ha permès el control *bottom-up* de les polítiques públiques en l'àmbit local, reduint les dificultats burocràtiques i promovent la cohesió social. Tanmateix, el conjunt del sistema presenta greus dificultats: manca de polítiques estructurals i coordinació en els nivells federals i provincials, desigualtat geogràfica i social en l'oferta i l'accés i dificultats per escalar les pràctiques més rellevants (Prentice 2006, Findlay2015). En el cas de Suècia, Gofen i Blomqvist (2014) plantegen un dilema semblant: la participació de les famílies ha permès la millora de les polítiques públiques de petita infància, però alhora s'identifiquen dificultats estructurals com en el cas canadenc.

En segon lloc, experiències vinculades a la innovació social en l'educació 0-3 poden suposar l'apoderament comunitari, però també s'enfronten al repte de la reproducció de desigualtats socials. El sistema australià és significatiu en aquest sentit, ja que prèviament a l'onada privatitzadora de la dècada de 1990, suposava una referència de sistema públic de provisió majoritàriament comunitària, amb el treball conjunt de famílies i professionals (Brennan 1998). El govern va contribuir al desenvolupament de

capacitats comunitàries, assegurant l'equilibri en el finançament i els estàndards de qualitat. Tanmateix, aquest sistema va derivar en la competència pels recursos de finançament, aconseguits principalment per organitzacions de tipus professional, amb més trajectòria i ubicades en els barris més afavorits. En definitiva, les desigualtats en el capital social, la seva distribució desigual entre territoris, es trasllada a la manca d'equitat en l'accés als serveis d'educació en la petita infància (Mahon and Jenson 2006). Un tema vinculat al *qui quande* la innovació que, com planteja el projecte de recerca *Heteropolitics*¹, moltes vegades s'associa a una erupció puntual vinculada a la inspiració individual i no com un procés social i plural de llarg recorregut.

Finalment, un tercer dilema, vinculat als dos primers, implica la dimensió de gènere. La participació comunitària en les alternatives d'educació 0-3 té un potencial clau, recollit principalment per l'economia política feminista: la democratització dels sistemes de benestar (democràcia participativa, control popular, apoderament) davant els riscos de reprivatització de les responsabilitats en la reproducció social. Així doncs, les polítiques i pràctiques que fomenten el capital i la innovació social poden contribuir a treure part de la cura de la llar, però alhora poden reproduir la invisibilització de les tasques de reproducció social assumides per les dones en el marc de la família i la comunitat (Bezanson and Carter 2006, Rebick 2009, Keller-Garganté 2017). Aquest debat es vincula clarament amb les conseqüències de les decisions en les trajectòries laborals de les mares dels infants.

1.6 Algunes experiències alternatives d'educació 0-3

A Barcelona, és possible detectar experiències d'educació 0-3 anys que es plantegen com alternatives a l'escola bressol pública i privada. Es tracta de pràctiques socialment innovadores? Aquesta és una de les preguntes que la literatura no ha abordat encara en detall. Sí que s'han identificat algunes de les característiques d'aquestes iniciatives.

En el llibre *De l'escola bressol a les polítiques de primera infància*, Jaume Blasco (2017) identifica diferents experiències que intenten atendre les famílies que no demanen serveis d'educació i cura, o bé que tenen demandes o necessitats específiques. El primer tipus de pràctica sorgeix de la iniciativa privada. Es tracta de les *mares de dia* o llars de criança, servei que es desenvolupa a la llar d'una persona cuidadora, treballadora

---

¹ Actualment en desenvolupament. <http://heteropolitics.net/>

autoocupada, que ofereix serveis de cura i educació a un nombre reduït d'infants (en general, quatre). Entre les avantatges d'aquesta pràctica s'acostuma a destacar la preferència per l'ambient propi d'una llar, la ràtio d'infants baixa i les facilitats per a la conciliació familiar i laboral. Entre els inconvenients, es menciona la limitada garantia de qualitat educativa i la precarització laboral (Davis et al., 2012, citat per Blasco 2017). Sembla que en relació a les mares de dia s'acumulen arguments en favor dels aparents beneficis alhora econòmics (jaciments d'ocupació en context de crisi i escassetat d'oferta pública) i socials (pedagogia alternativa), tal com hem explicat passava amb la definició hegemònica de la innovació social.

Un segon tipus d'experiència sorgeix de la iniciativa públic-institucional. Es tracta de les polítiques que volen incidir en la qualitat de vida dels infants i alhora en l'apoderament parental, incorporant la capacitació de pares i mares. Hi trobem els anomenats espais familiars: grups o xarxes de suport professional o entre iguals, amb diferents activitats i grau de formalitat². Els espais familiars es concreten en espais de trobada, de joc o d'educació entre infants, famílies i professionals de l'ajuntament o d'entitats. Tot i que l'impuls prové de l'administració pública, en països com França el protagonisme recau en pares i mares que funcionen de forma autònoma o amb un suport professional, basades en la participació voluntària i amb vocació universal (Blasco 2017). Novament, la reproducció de desigualtats sorgeix com un dels principals reptes, ja que en ocasions les persones participants són aquelles amb més formació i recursos.

Per últim, trobem un conjunt d'experiències d'iniciativa comunitària i/o d'entitats de tercer sector, bàsicament en forma de grups i espais de criança (o co-criança) compartida. Algunes d'aquestes iniciatives es desenvolupen al marge de les propostes privades i estatals, però d'altres es recolzen en programes de suport públic. En tots els casos la proposta es basa en la capacitat d'autoorganització i cooperació ciutadana. Els espais de criança disposen d'un acompanyant contractat, en ocasions amb la presència de pares i mares, i en d'altres sense aquests. Per la seva banda, en els grups de criança, els pares i les mares són presents de forma permanent, en alguns casos acompanyats per una persona contractada. Basades en l'ideari de l'educació lliure i altres pedagogies alternatives, bona part d'aquestes experiències estan vinculades a la Xarxa d'Educació

---

²A més dels espais familiars pròpiament dits, cal tenir present l'existència de cursos, tallers i trobades amb professionals de l'administració o d'entitats, com ara els grups de suport a pares i mares, grups de postpart, activitats de massatge infantil (acompanyar des del cos) o grup de reflexió amb professionals de l'ajuntament. Un exemple és el projecte "L'EIPI amb l'escola", adreçat als infants, famílies i professionals de les escoles bressol de Nou Barris i promogut per l'Equip Interdisciplinari per a la Petita Infància (EIPI).

Lliure (XELL) (Blasco, 2017). Darrerament, però, han sorgit diverses iniciatives impulsades per entitats de tercer sector i amb el recolzament explícit de programes municipals com el Pla de Barris³. També cal tenir present projectes que ja porten temps de col·laboració entre els serveis socials municipals i aquest tipus d'organitzacions, dirigits sobretot a infants i dones en situació d'exclusió⁴.

En un article de recerca, Keller-Garganté (2017) analitza la situació d'un conjunt de grups de criança compartida a Barcelona i situa el debat sobre aquestes experiències en el de la inequitat en l'organització social de la cura i l'economia feminista (Federici 2012, Ezquerria i Mansilla 2017, Razavi 2007). Per a l'autora, davant una cobertura pública insuficient (i basada sobretot en la conciliació), els grups de criança suposen una alternativa que revaloritza la cura i la situen com a bé comú. Tanmateix, el seu treball identifica importants reptes per aquest tipus d'experiències. D'una banda, allò comú no necessàriament vol dir universal. Els grups de criança estan oberts i tenen la voluntat de ser el màxim accessibles, però la majoria té dificultats per aconseguir-ho: són les classes mitjanes les que majoritàriament hi participen, ja que existeixen barreres econòmiques i en relació al temps necessari per participar-hi. D'altra banda, si bé aquestes experiències treuen part de la cura de la llar, la responsabilitat continua recaient en bona mesura sobre les famílies i sobre les dones. La retirada total o parcial de les dones del mercat laboral és experimentada en ocasions com un procés desitjat, però en d'altres com una limitació per a l'autonomia i les oportunitats. Finalment, els equips educatius dels grups de criança estan feminitzats i s'enfronten a situacions de precarietat laboral, aspectes reconeguts que es busca solucionar. En definitiva, l'article conclou que els grups de criança tenen potencial transformador i alhora importants reptes als quals fer-hi front.

---

³ Com ara l'Espai de Co-criança i Treball a Roquetes.
<http://www.paremanel.org/?q=noticies/20180125-obrim-lespai-de-co-crianca-i-treball-roquetes>

⁴ Com ara el Servei d'Atenció d'Infants i Famílies Quatre Vents (SAIF).

2. Bibliografia

- Barbieri, N., Blanco, I., Camprubí, A., Cruz, H., Fernández, Ch. i Parés, M. (2018). "Comparando los efectos y las respuestas a la crisis en áreas urbanas desfavorecidas." a Blanco, I. i Nel-lo, O. (eds.) *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Catalunya*. Barcelona: Tirant Lo Blanch.
- Blanco, I., Cruz Gallach, H., Martínez Moreno, R. i Parés, M. (2016). El papel de la innovación social frente a la crisis. *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, XLVIII(188), pp. 249–260.
- Blanco, I. i Nel-lo, O. (eds.) (2018). *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Catalunya*. Barcelona: Tirant Lo Blanch.
- Blasco, J. (2017), *De l'escola bressol a les polítiques de primera infància*. Barcelona: Fundació Bofill.
- Brennan, D. (1998). *The Politics of Australian Child Care: Philanthropy to Feminism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brugué, Q. i Martínez, R. (2018), "Un enfoque social de la innovación social", a Blanco, I. i Nel-lo, O. (eds.) *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Catalunya*. Barcelona: Tirant Lo Blanch.
- Davis, E. (et al.) (2012). "An International Perspective on Regulated Family Day Care Systems". *Australasian Journal of Early Childhood*, vol.37, núm. 4.
- Eizaguirre, S., Pradel, M., Terrones, A., Martínez-Celorrío, X., i García, M. (2012). "Multilevel Governance and Social Cohesion: Bringing Back Conflict in Citizenship Practices." *Urban Studies* 49, 9, 1999-2016.
- European Commission (2010). *Comunicación de la comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. Iniciativa emblemática de Europa 2020 Unión por la Innovación*. Bruselas.
- Ezquerro, S., i Mansilla, E. (2017) *Economía de les cures i política municipal: cap a una democratització de la cura a la ciutat de Barcelona*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

- Federici, S. (2012) "El feminismo y las políticas de lo común en una era de acumulación primitiva", a Federici, S. *Revolución en punto cero. Trabajo doméstico, reproducción y luchas feministas*, Madrid: Traficantes de sueños, pp. 240–259.
- Findlay, T. (2015). Child Care and the Harper Agenda: Transforming Canada's Social Policy Regime. *Canadian Review of Social Policy*, (71), 1.
- Gofen, A. i Blomqvist, P. (2014). "Parental Entrepreneurship in Public Education: A Social Force or a Policy Problem?", *Journal of Education Policy* 29, 4 (2014): 546-569.
- González, S.; Moolaert, F.; Martinelli F. (2010). How to analyse social innovation at the local level?, In: Moolaert, F.; Martinelli F.; Swyngedouw E.; Gonzalez, S. (Ed) *Can Neighbourhoods Save the City?*, Routledge.
- Keller-Garganté, Ch. (2017). "Grupos de Crianza Compartida: una alternativa comunitaria en la organización del cuidado en la primera infancia", *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 22 (2), 167-182.
- Mahon, R. i Jenson, J. (2006). *Learning from Each Other: Early Learning and Child Care Experiences in Canadian Cities*. Social Development Canada, The City of Toronto, and Vancouver Joint Council on Child Care.
- Needham, C. (2008). Realising the potential of co-production: Negotiating improvements in public services. *Social Policy and Society*, 7(02), 221-231.
- Oosterlynck, S., Kazepov, Y., Novy, A., Cools, P., Barberis, E., Wukovitsch, F., et al. (2013). *The butterfly and the elephant: local social innovation, the welfare state and new poverty dynamics*. Antwerp.
- Razavi, S. (2007). *The Political and Social Economy of Care on a Development Context: Conceptual Issues, Research Questions and Policy Options*, UNRISD Working Paper 3, Programme Gender and Development.
- Rebick, J. (2009). *Transforming Power: From the Personal to the Political*. Toronto: Penguin.
- Subirats, J. i García-Bernardos, A (2015). *Innovación Social y políticas urbanas en España. Experiencias significativas en las grandes ciudades*. Barcelona: Icaria.

Swyngedouw, E. (2009). "Civil Society, Governmentality and the Contradictions of Governance- beyond-the-State: The Janus-face of Social Innovation", a: D. MacCallum, F. Moulaert, J. Hillier, i S. Vicari Haddock (Eds.), *Social Innovation and Territorial Development*, pp. 63–78. Surrey: Ashgate.

Projecte realitzat amb el suport RecerCaixa, un programa impulsat per l'Obra Social "la Caixa" amb la col·laboració de l'ACUP

---

recerCaixa
Avancem amb la ciència_

ACUP
Obra Social "la Caixa"

Per citar aquest document:

Barbieri, Nicolás. 2019. "Innovació social i educació 0-3 anys", Barcelona: IGOP (Projecte RecerCaixa "Edu 0-3").

L'**equip investigador** del projecte està format per membres de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), de la Universitat de Barcelona (UB), de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i de Knowledge Sharing Network (KSNET).

Investigadora principal:

- Raquel Gallego Calderón (IGOP-UAB).

Equip de recerca:

- Nicolás Barbieri (UAB)
- Jaume Blasco (Analista independent)
- Cristina de Gispert (UB)
- Sheila González (UAB)
- Paula Salinas (KSNET)
- Enric Saurí (UOC)
- Maria Teresa Vilalta (UB)

Comissió d'assessorament:

Institut Municipal de la Infància i l'Adolescència (Maria Truñó); Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ricard Gomà); Consorci d'Educació de Barcelona (Maribel Jiménez); Institut Municipal d'Educació de Barcelona (Teresa Salvadó); Xavier Bonal (Dept. de Sociologia, UAB); Margarita León (Professora del Departament de Ciència Política i Dret Públic i investigadora de l'IGOP, UAB).

Gestor:

- Nacho Ruiz (IGOP-UAB)